

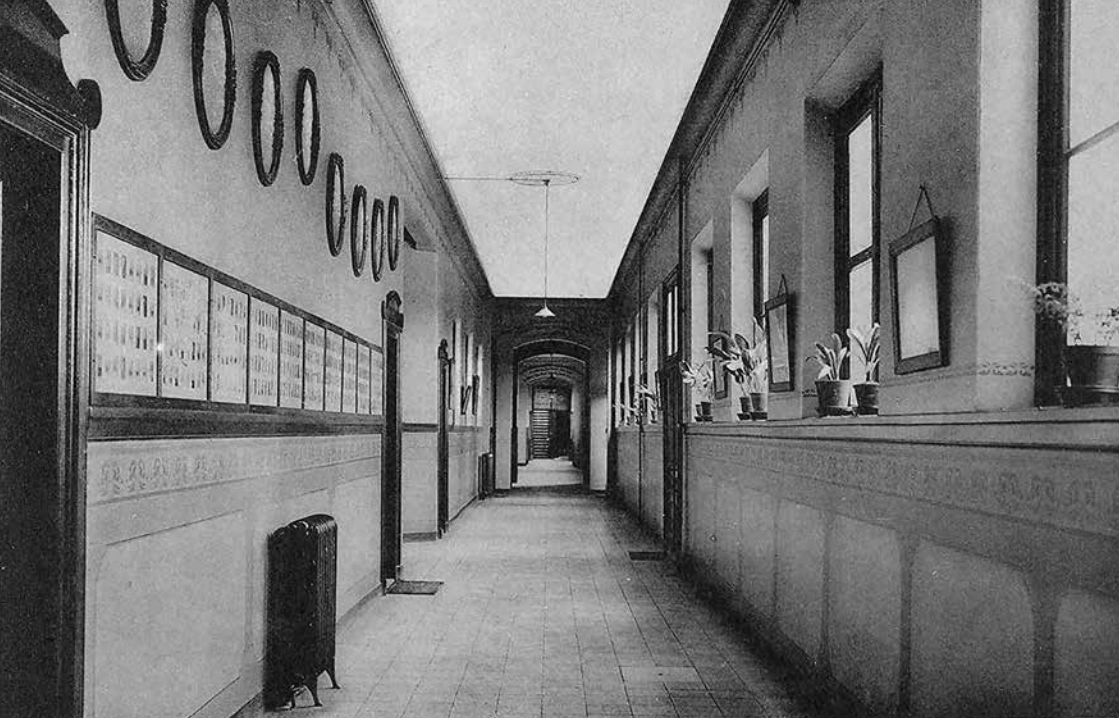
Missiehuis

Het verhaal van

Congregatie van Mill Hill

Tongerlohuys/Historisch Informatiepunt Roosendaal

St. Joseph's Missiehuis, Roosendaal. N. B. Gang.

St. Joseph's Missiehuis, Roosendaal. N. B. Eetzaal.

Missiehuis in Roosendaal

Wie 'Mill Hill Roosendaal' intikt op Google, komt als eerste uit bij een grote parkeergarage in deze West-Brabantse stad. De naam komt echter niet van een automerk of architect, maar van een Engelse missiecongregatie die in de negentiende eeuw een missiehuis in Roosendaal stichtte, om vandaaruit missionarissen de hele wereld over te sturen.

1866

De Sint Jozef Congregatie van Mill Hill werd in 1866 gesticht door Herbert Vaughan (1832-1903) in Mill Hill, een dorpje in de buurt van Londen. Het doel van de congregatie was het verkondigen van het evangelie onder niet-geëvangeliëerde volkeren buiten Europa, ofwel het 'strijden voor de uitbreiding en bevestiging van het Godsrijk op aarde'. In het seminarie in Mill Hill werden priester-missionarissen opgeleid voor die taak. Ook niet-Britse leerlingen waren welkom. In 1868 studeerden er twaalf mannen in Mill Hill, afkomstig uit vijf verschillende landen. Eén van die landen was Nederland.

Het missiehuis in Roosendaal op een Ansichtkaart uit 1901 uitgegeven door J. van Poll. (Bron: West-Brabants Archief)

Oprichting in Nederland

Vaughan was ervan overtuigd dat hij in Nederland meer studenten voor Mill Hill kon werven, afgaande op het grote aantal Nederlandse jongens dat als zouaaf vocht. Zouaven waren katholieke mannen die zich tussen 1861 en 1870 aansloten bij het pauselijke leger voor de verdediging van de Kerkelijke Staat tijdens de Italiaanse eenwording. Het aandeel Nederlandse zouaven in het leger van de paus was relatief groot. Waar beter dan bij die religieus gemotiveerde Nederlanders kon Vaughan zijn missionarissen gaan zoeken? Hij vertrok in 1871 naar Nederland voor zijn wervingscampagne. Die was in zijn ogen geen groot succes. In een brief aan een Engelse bekeerlinge schrijft hij dat 'hij wel een paar keer beet heeft gehad, maar tot dusverre nog niet echt vis heeft gevangen'. Toch waren drie jaar later acht van de dertig studenten van Mill Hill Nederlands en leek de wervingscampagne een succes.

Herbert Vaughan. (Foto: James Russell & Sons, 1890-1900)

1861

1871

1834

1853

In de jaren tachtig kreeg Mill Hill flinke concurrentie van andere ordes en congregaties uit onder andere Duitsland en België, en het aantal Nederlandse aspiranten in Mill Hill liep terug. Desalniettemin vatte Vaughan, na overleg met Rome, het plan op om in Nederland een eigen Mill Hill-college op te richten. De toenmalige bisschop van Breda, Petrus Leijten (1834-1914), stond positief tegenover de plannen. Mill Hill was welkom in zijn diocees. De keuze voor de locatie viel na enkele overwegingen op Roosendaal. De stad was niet alleen katholiek tot op het bot, maar was dankzij de spoorwegen ook een belangrijk knooppunt met andere Nederlandse steden én met België en Duitsland.

Directeur van de Nederlandse tak van de congregatie werd Tilburger Jan Aelen (1853-1929). Aelen had zelf vanaf 1875 de opleiding in Mill Hill gevolgd en werd in 1878 als priester gewijd. Hij werkte daarna als aalmoezenier in het Britse leger tijdens de tweede Afghaanse veldtocht en deed missiewerk in Madras. In 1889 keerde Aelen terug naar Europa en werd hij een geschikte kandidaat bevonden om de Nederlandse Mill Hill tak te gaan leiden.

Mill Hill Roosendaal

1890

Op 30 januari 1890 betrok Aelen een pand op de Markt (nu Markt 17). De plaatselijke bevolking zorgde voor meubels en huisraad terwijl de zusters franciscanessen van Mariadal het huishouden van het college bestierden. Al na een jaar bleek het pand aan de Markt niet geschikt en zou het college verhuizen naar een nieuw pand net buiten het centrum.

Na zijn aankomst in Roosendaal ging Aelen direct van start met een heuse marketingcampagne. Hij liet advertenties in diverse katholieke bladen plaatsen met informatie over het nieuwe missiehuis. Ook bracht hij de Almanak en De Annalen van het Missiehuis Rozendaal uit, waarin maandelijks nieuws over het werk van de missionarissen en informatie over Mill Hill te lezen was. Van deze Annalen werden uiteindelijk 74 jaargangen uitgegeven, voor historici van vandaag de dag een bron van informatie over het werk van de missionarissen en hun visie op de landen waar ze naartoe gingen.

In september 1890 arriveerden de eerste acht studenten. Er werden twee professoren aangesteld om te doceren in filosofie en retorica. De jaren erna groeide het aantal studenten gestaag en tijdens de eeuwwisseling stabiliseerde het rond de dertig tot veertig studenten. In de beginjaren waren dit vooral Nederlanders, daarna volgden ook steeds meer buitenlandse missionarissen hun opleiding in Roosendaal.

1890

1895

Vóór de Eerste Wereldoorlog vertrokken er al 189 missionarissen die hun opleiding hadden gevolgd in Roosendaal de wereld in. Dit waren voornamelijk Nederlanders, al kwamen er vanaf 1895 ook Britten naar Roosendaal. Het idee was dat elke student een tijd in Roosendaal zou doorbrengen, al is dat nooit helemaal van de grond gekomen. De missie werd niet geleid vanuit Roosendaal maar vanuit één centraal punt. De Nederlandse missionarissen werden uitgezonden naar onder andere India, Pakistan, Oeganda, Belgisch-Congo, Maleisië, Nieuw-Zeeland, Kenia, Filipijnen, Kameroen en Soedan. Mill Hill verzorgde ook missiewerk op de Falklandeilanden en in Rwanda, maar het is niet bekend of daar ook Nederlandse missionarissen aan het werk waren. Ten slotte is er één Nederlandse Mill Hill-missionaris bekend die onder de Afro-Amerikaanse bevolking in Virginia (VS) ging werken.

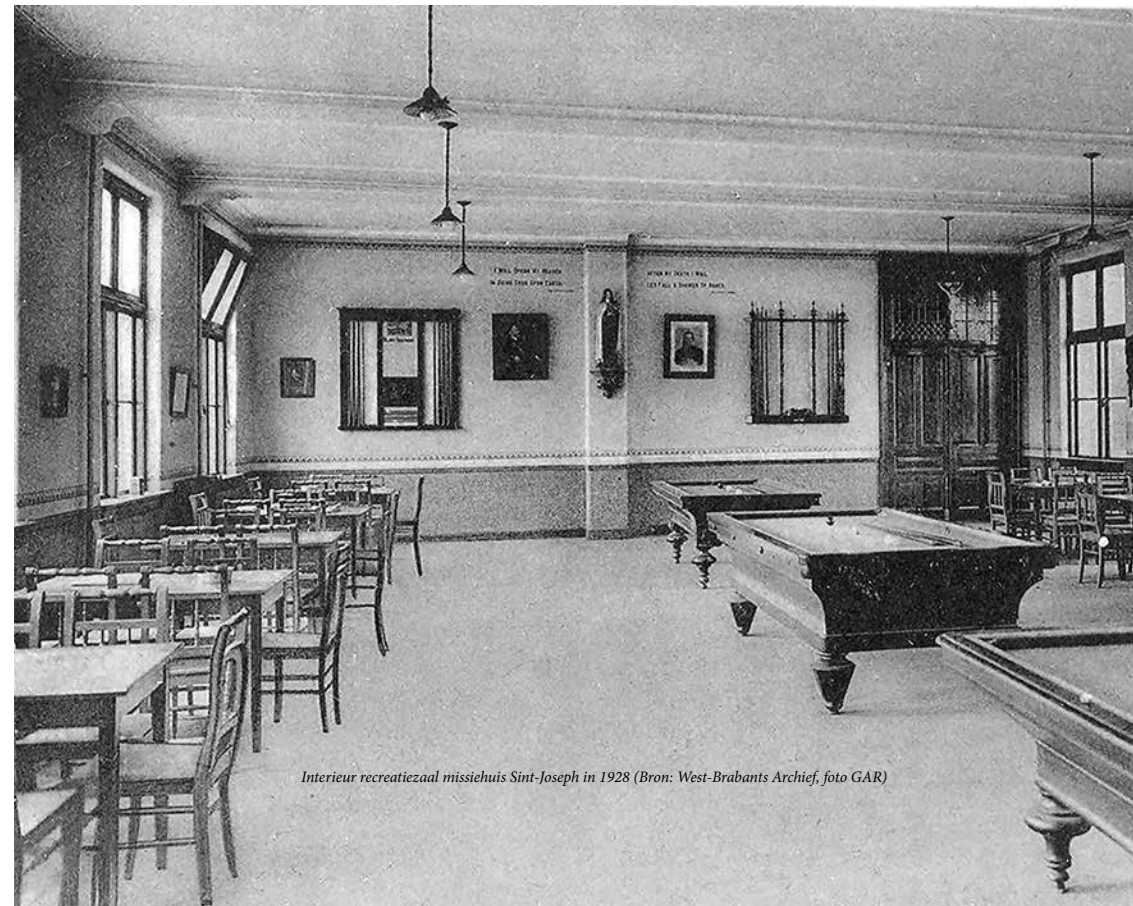

Docenten en leerlingen van Mill Hill in 1927. (Foto: Bruglemans, West-Brabants Archief)

Het pand op de Markt bleek, zoals al gezegd, snel ongeschikt. Het lawaai van de markt overstemde de lessen en de studenten sliepen in een slecht geïsoleerde, koude slaapzaal. Aelen ging dan ook datzelfde jaar al op zoek naar een nieuwe locatie voor een missiehuis. Niet alleen betere voorzieningen waren zijn beweegredenen, hij wilde ook laten zien dat de congregatie van Mill Hill van plan was zich voor langere tijd in Nederland te vestigen. De keuze viel op een terrein van de Roosendaalse bankier Jan Luijckx in de Vrouwenmadestraat, vlakbij het station. Luijckx verkocht het voor een goede prijs aan de Mill Hillers. Al snel werden er bouwplannen gemaakt en het gebouw werd al in het academisch jaar 1891-1892 in gebruik genomen. Al snel bleek ook dit pand te klein. In 1905 werden er een nieuwe studiezaal en slaapzaal gebouwd en werd de kapel uitgebreid.

1891

1905

Interieur recreatiezaal missiehuis Sint-Joseph in 1928 (Bron: West-Brabants Archief, foto GAR)

Wereldoorlogen en 'het grote missie-uur'

Door de Eerste Wereldoorlog veranderde het missiewerk. Nederland was weliswaar zelf niet in oorlog, maar in het Roosendaalse college werd deze wel gevoeld. Roosendaal werd een toevluchtsoord voor Belgische vluchtelingen van wie een klein aantal onderdak kreeg in het missiehuis. Een van de vleugels van het missiehuis werd gevorderd door het Nederlandse leger en gebruikt als hospitaal.

Het werk van de missionarissen over zee veranderde ook flink. Velen van hen namen dienst in het leger als aalmoezenier, vochten zelf mee of werden geïnterneerd. Het 'missievuur' leek bij de katholieke gelovigen alleen maar te groeien. Er wordt dan ook gesproken van 'het grote missie-uur' tussen 1915 en 1940, waarin de missie een bloeiperiode beleefde. Ook in het Roosendaalse college was dat merkbaar. Tijdens de oorlog groeide het aantal leerlingen tot 120 en in 1923 piekte het aantal tot 176. Vanaf 1914 verzezen er nieuwe Mill Hill-vestigingen in Tilburg, Hoorn en Haalen.

Missionair college Mill Hill aan de Boerhaavelaan in 1992 (Bron: West-Brabants Archief, foto GAR)

1940

Deze stabiele fase van het Mill Hill College in Roosendaal kwam ten einde door de Tweede Wereldoorlog. Toen de oorlog op 10 mei 1940 uitbrak, schuilden vele burgers in het missiehuis voor het oorlogsgeweld. Na de oorlog richtten dankbare Roosendalers in de voortuin van Mill Hill een beeld op. Na de Nederlandse capitulatie op 15 mei keerde de rust enigszins terug. De opleiding van de missionarissen bleef doorgaan en het aantal leerlingen dat tot priester werd gewijd nam niet dramatisch af maar contact met het Britse Mill Hill bleek lastig. Alleen via Rome en het Rode Kruis was communicatie mogelijk. Daarnaast werd het gebouw waar het college in was gevestigd herhaaldelijk gevorderd door de Duitsers: gedeeltelijk in 1942 en volledig in 1943. De studenten en docenten moesten onderdak vinden op andere plaatsen in de stad, onder andere in de pastorie van de Sint Jan (het huidige Erfgoedcentrum Tongerlohuys), Mariadal en in het pensionaat Sainte Marie.

1943

1942

In 1942 werden vier Mill Hill-bewoners gegijzeld. Een van hen werd de volgende dag weer vrijgelaten, de andere drie zouden tot 1943 vast blijven zitten in gijzelaarskampen in Haaren en Sint-Michielsgestel. Het missiehuis bleef gespaard tijdens bombardementen, maar werd ernstig beschadigd tijdens een brand die aangestoken werd door vluchtende Duitse soldaten en een granaat die in 1944 een deel van de bovenverdieping verwoestte. Na de bevrijding werd het gebouw gevorderd door de geallieerden en pas in september 1945 konden de bewoners terugkeren naar hun missiehuis. Maar het zou nog een vol jaar duren eer ze weer enigszins hun dagelijkse ritme konden oppakken. De missie vanuit Mill Hill werd al wel vrij snel hervat. Eind 1945 werden er 61 Nederlandse missionarissen op pad gestuurd.

1945

1953

Niet alleen tijdens de Eerste Wereldoorlog boden de paters van Mill Hill hulp, maar ook tijdens de Watersnoodramp van 1953. Evacués uit met name Fijnaart en Willemstad werden opgevangen door de paters en broeders. Daarnaast konden vrijwilligers die kwamen helpen met het herstellen van de dijken ook overnachten in het missiehuis. Een deel van de evacués werd slechts tijdelijk ondergebracht in het missiehuis, tot er andere opvang gevonden was. De families Moerland en Nuijten waren hier een uitzondering op. Vanwege hun respectievelijk veertien en twaalf kinderen kon er geen andere opvang worden gevonden. De ouders sliepen in kamertjes achter het toneel en de kinderen in de gymzaal. De familie Moerland zou uiteindelijk vier maanden bij de paters blijven, totdat ze een nieuw huis kon betrekken.

Tweede bloeiperiode

Al vrij snel na de oorlog werd duidelijk dat het missiehuis de groei van de stad in de weg stond. Het terrein van Mill Hill was al tijdens de Tweede Wereldoorlog aanzienlijk kleiner geworden door verkoop van stukken grond aan de gemeente. Toch zou het nog tot 1967 duren voordat Mill Hill de oude locatie echt moest verlaten. Er werd een afspraak gemaakt: Mill Hill droeg het missiehuis over aan de gemeente, die in ruil daarvoor een nieuw missiehuis aan de Boerhaavelaan zou bouwen. In juni 1965 zegde de algemeen overste de bouwgrond en startte de bouw van het nieuwe missiehuis. Een jaar later vond de eerste dienst in de nieuwe kapel plaats.

Datzelfde jaar ontving het seminarie 49 nieuwe studenten. Weliswaar waren dat er minder dan in voorgaande jaren, maar het is toch een opvallend gegeven aangezien in de rest van het land steeds meer seminaries gesloten werden of opgingen in grotere congregaties. Waar lag dat aan? Pater Hans Brugman, toenmalig docent filosofie aan het college schreef in de Mill Hill-Annalen van april 1967: 'Wij weigeren in ieder geval om de oude schoenen weg te gooien voordat we nieuwe hebben'. Hij bedoelde hiermee dat in Mill Hill missionarissen nog werden opgeleid met een specifiek missionaire vorming, in tegenstelling tot andere vergelijkbare instellingen. Maar of dit ook écht de oorzaak van de populariteit van Mill Hill valt niet te zeggen. Een van zijn collega's opperde dat ook het internationale karakter van Mill Hill een rol zou kunnen spelen.

1965

1967

31e MITO (missietoonstelling) aan de Boerhaavelaan in 1986
(Bron: West-Brabants Archief, Thom van Putte)

Lokale steun voor de missie

1947

Voor veel Roosendalers is Mill Hill in de naoorlogse periode vooral bekend door de MITO, de Missietoonstelling. Vanaf 1947 werd de MITO jaarlijks georganiseerd door de missionarissen, de zusters van het nabijgelegen Elisabeth-klooster en de zogenaamde zelatrices: vrouwen die actief waren in rooms-katholieke organisaties. Tijdens de MITO werden objecten uit de missielanden zoals beelden en sieraden tentoongesteld en verkocht, konden kinderen spelletjes doen, was er een rad van fortuin en werd er religieuze waar zoals bijbeltjes verkocht. Daarnaast werd de MITO-mars gehouden, een wandeltocht voor de missie, en werd er jaarlijks een voetbalwedstrijd op touw gezet. De opbrengst van deze 'R.O.M.A. initiatieven' (Roosendaalse Missie Actie) ging uiteraard naar de missie. Scholieren werden aangemoedigd om ook bij te dragen aan de missie, bijvoorbeeld door het ophalen van recyclebaar zilverpapier en collectes met speciale 'missie-spaarpotjes'.

Bezoeksters MITO (missietoonstelling) in Missionair College Mill Hill aan de Boerhaavelaan in 1972
(Bron: West-Brabants Archief, foto Ben Steffen)

Het einde van Mill Hill in Roosendaal

Toch kwam er een einde aan de populariteit van Mill Hill. De congregatie slaagde er niet in te verjongen. In de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw veranderde het leven buiten het seminarie in snel tempo en Nederland seculariseerde steeds verder. Er kwamen steeds minder studenten en met name Nederlandse studenten meldden zich niet langer aan. Er was duidelijk nood aan frisse inspiratie en vernieuwing, en niet alleen in Nederland.

Muzikaal duo Jim & Jim, twee Engelse studenten aan het missionair college Mill Hill die regelmatig folk en pop speelden in Roosendaal en omgeving in de jaren zeventig van de vorige eeuw (Bron: West-Brabants Archief, foto Ben Steffen)

- 1962 Zo werd er van 1962 tot 1965 een wereldwijde vergadering bijeengeroepen van kerkleiders om samen na te denken over modernisering en vernieuwing. Deze vier jaar durende consultatie zou de geschiedenis ingaan onder de naam Tweede Vaticaans Concilie. In het kielzog van de geest van vernieuwing van het Concilie kwamen in 1970 afgevaardigden van Mill Hill-wereldwijd bijeen voor een eigen zogenaamd vernieuwingskapittel. Dit kapittel zou zes weken in beslag nemen. Er werden radicale voorstellen voor vernieuwing gedaan. Deze besloegen het geheel van de bouwstukken van de congregatie, van bestuursvormen tot opleiding van nieuwe leden en van missiewerk tot spiritualiteit. Eindproduct was een serie nieuwe algemene beleidslijnen die tot vernieuwing moest leiden.
- 1970
- 1968 De veranderingen waren ook in Roosendaal merkbaar. In het kader van vernieuwing en het werven van nieuwe studenten werd het curriculum herhaaldelijk aangepast. Zo werd er in 1968 een missiestage toegevoegd aan de opleiding, gingen studenten eind jaren zeventig ook vakken als filosofie, sociologie en godsdienstfilosofie volgen aan de Universiteit Tilburg (toen nog Katholieke Hogeschool Tilburg) en werd in 1979 de studietijd ingekort. Het mocht niet baten. Het aantal studenten bleef teruglopen. In 1983 werd een commissie benoemd die zich over het probleem moest buigen.
- 1983
- 1994 Deze concludeerde dat het beter zou zijn de opleiding in Roosendaal te beëindigen en de studenten verder op te leiden in een Engelstalige omgeving. In het studiejaar 1987-1988 was het aantal studenten en het aantal nieuwe aanmeldingen zo bedroevend laag dat besloten werd de opleiding in elk geval voor een jaar te stoppen. De studenten zouden uiteindelijk niet naar Roosendaal terugkeren. Mill Hill verliet Roosendaal volledig in 1994 en enkele jaren later werd het missiehuis gesloopt. Mill Hill heeft nog een vestiging in Oosterbeek en bestaat nog altijd in Engeland. De opleiding wordt nu voortgezet in diverse landen in Afrika en Azië die vroeger als missiegebied bestempeld werden.

Brederoc

Op 23 oktober 1925 werd Kees Breed geboren in Alkmaar in een gezin met dertien kinderen. Op zijn twaalfde ging hij naar het klein seminarie in Hoorn, vervolgens vervolgde hij zijn studie in Haelen en Roosendaal om in 1946 naar Mill Hill te vertrekken om theologie te studeren. Op 10 juli 1949 werd hij tot priester gewijd. Breed zou na nog een aantal jaar in Rome te hebben gestudeerd uiteindelijk aan het werk gaan in de Filipijnen waar hij een groot deel van zijn leven doorbracht.

Kees Breed was bekend als missionaris, sociaal werker, kerkrechtgeleerde en filosoof, maar bovendien als kunstschilder. Zijn werk signeerde hij als 'Brederoc'. Na zijn dood in 2017 werden ongeveer 800 werken van zijn hand gevonden, van portretten tot landschappen en stillevenen. Hij won zowel de Art Association of the Philippines (1975) als de Cathocil Mass Media Award (2000).

Een deel van zijn werk is te bewonderen tijdens de tentoonstelling 'Op zoek naar Brederoc' die in 2022 te zien is in het Tongerlohuys en tot stand is gekomen in samenwerking met de Dutch Master Painters.

Zelfportret met Buddha door Kees Breed uit 1994. (Bron: Dutch Master Painters)

Colofon

Erfgoedcentrum Tongerlohuys, 2021.

Samenstelling

Laura Hondebrink

Eindredactie

Jeannine Hermans

Opmaak

Sterke Zaak

Bron

Huygens ING, 'Repertorium van Nederlandse zendingen missie-archieven 1800-1960; Missionarissen van Mill Hill'.

Mill Hill Missionaries, 'Part 1: Our History' (geraadpleegd op 28 mei 2020).

Interview met Astrid van der Linden en Riet Heesbeen door Laura Hondebrink, 29 mei 2020.

'Josephcongregatie van Mill-Hill', in: Katholieke Encyclopedie, Amsterdam, 1939

Roes, J., Het grote missie-uur, 1915-1940; op zoek naar de missiemotivatie van de Nederlandse katholieken, Bilthoven, 1974.

Ros, F.U., Mill Hill; 100 jaar in Nederland 1890-1990, Den Bosch, 1990.

Schipper, de, P., Er komt altijd een nieuwe bron: Mill Hill 125 jaar in Nederland, portret van mooie mensen, Oosterbeek, 2016.

Wols, R., 'De Missionarissen van Mill Hill MHM', op: BHIC.nl (geraadpleegd op 28 mei 2020).

Tongerlohuys

Het verhaal van Roosendaal

Tongerlohuys / Historisch Informatiepunt Roosendaal

Roosendaal